

Research Paper

**Evaluation of contemporary housing patterns from the perspective of Islamic teachings
(case study: Ardabil housing architecture)**

Shahram Sattari Fard¹, Masoud Yousefi Tazakoar^{*2}, Mohammad Mannan Raisi³, Islam Karami⁴

1. PhD student of Architecture, Ardabil Branch, Islamic Azad University, Ardabil, Iran.
2. Assistant Professor, Department of Architecture, Ardabil Branch, Islamic Azad University, Ardabil, Iran.
3. Associate Professor, Department of Architecture, Faculty of Engineering, Qom University. Qom. Iran.
4. Assistant Professor, Faculty of Architectural and Urban Engineering, Shahroud University of Technology, Shahroud, Iran.

ARTICLE INFO

Abstract

PP: 635-652

Use your device to scan and
read the article online

Keywords: *Islamic housing, Islamic architecture, Islamic ethics, Ardabil city.*

Islamic architecture of Iran, due to its reliance on the principles and spiritual beliefs and Islamic ethics of the people of this land, can be used and exploited in the deep definition of the theoretical constructions of a progressive Islamic architecture, suitable for the modern needs of contemporary housing. Therefore, the re-examination of the hidden spiritual teachings and Islamic ethics in the art and architecture of the past housing is one of the most fundamental steps in this field. The present article, with a descriptive-analytical method, seeks to determine effective architectural design strategies in strengthening the concepts of Islamic ethics among housing users by looking at contemporary housing architecture in the city of Ardabil with Islamic origins. Data collection was achieved through survey and library studies. The statistical population includes residents of the central part (region one) of Ardabil city with a sample number of 384 people with Cochran sampling. Data analysis was done by the least square method with the help of SmartPLS.3 software. The findings of the research showed that the principles of housing architecture should be functionally; cultural; Economic; spiritual; environmental; legal; psychological; And semanticism should conform to Islamic ethics. In addition, the greatest impact is related to psychological structure and spiritual structure. The results of the research are presented in the form of solutions in the field of placement of the building in the neighborhood unit, in the way mass and space coexist, spatial and functional organization and arrangement, components and furniture and decorations.

Citation: Sattari Fard, SH., Yousefi Tazakoar, M., Mannan Raisi, M., & Karami, I. (2024). **Evaluation of contemporary housing patterns from the perspective of Islamic teachings (case study: Ardabil housing architecture)**. *Geography(Regional Planning)*, Special Issue, Number 2, 635-652.

DOI: 10.22034/jgeoq.2023.353136.3797

* **Corresponding author:** Masoud Yousefi Tazakoar, **Email:** myousefy56@gmail.com

Copyright © 2024 The Authors. Published by Qeshm Institute. This is an open access article under the CC BY license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

Extended Abstract

Introduction

Islamic ethics is one of the influential factors in improving the quality of life and is the basis for the satisfaction of life in individuals and the development of entire societies. Moral virtues are not only related to the afterlife, but also the worldly yard cannot be organized without them. Observance of special design points in the creation of residential spaces is necessary in relation to the ethical effects of architecture on housing users, and it provides reasons for improving their quality of life. According to the mentioned cases and the impact of the concepts of Islamic ethics in the category of quality of life and its role in the increase or decrease of human psychological problems, the necessity of searching and formulating strategies to reduce these problems by addressing various aspects of ethics, especially Islamic ethics, by hand Housing design and production practitioners are clearly visible. In addition, knowing the principles and rules of house building from the perspective of Islamic ethics can be a solution for the current chaotic architecture of this land; This issue is more important regarding the housing architecture of cities such as Ardabil, which have a deep connection with the landscape of Islamic ethics and is considered the origin of the emergence of Islam and especially Shiism in Iran, and the contemporary housing beneficiaries in this city are no exception. Therefore, the necessity and importance of the present article, which seeks to identify the most important influential components resulting from Islamic ethics on the spatial body of contemporary housing, is clearly defined.

Methodology

In terms of purpose, the present research is applied, and in terms of method, it is a type of research design with a structural-interpretive model, which is considered as an exploratory mixed research design due to the greater importance of qualitative data. The statistical population of the citizens group also includes the productive housing households, including the residents of the central part (region one) of Ardabil in the number of 41,000 households, of which 384 households were selected as a sample to distribute the questionnaire using

the Cochran sampling method. Research indicators were obtained using library studies. The validity of the indicators was confirmed by the opinion of the statistical society of experts, supervisors and consultants. The reliability of the questionnaire indices was obtained above 0.8, which shows the reliability of most of the questions. To analyze the data, the method of structural equation model was used using the least square technique with the help of SmartPLS.3 software. Based on this method, the collected texts and documents were carefully studied and important sentences and concepts were extracted from them in line with the topic and research question.

Results and Discussion

The research findings show that the principles of housing architecture should be functionally; cultural; Economic; spiritual; environmental; legal; psychological; And semanticism should conform to the principles and teachings of Islamic ethics. According to statistical analysis, the coefficient of variance of independent and dependent components is equal to 0.982. This shows that the eight indicators have effective causal relationships with the model of housing architecture based on Islamic ethics in the central part of Ardabil city. Among them, the greatest effect is related to the psychological structure with an influence coefficient of 0.330 and the spiritual structure with a coefficient of 0.312. Is. As a result, in order to achieve a coherent mechanism in providing "contemporary housing models based on the mechanism of Islamic ethics", it is necessary to strengthen the spiritual-psychological infrastructure, such as strengthening the sense of belonging to a place and the spirit of learning and God-centeredness and obedience to divine commands and the capacity to seek truth in all aspects of life. We are especially in the design and construction of housing.

Conclusion

Considering the moral comprehensiveness of Islam in the relationship between man and the elements of existence, the actions of Muslim man and the behavioral position of man-made environments are closely related to each other. It is obvious that the environmental design solutions derived from Islamic principles and

rulings, because the basis of Islamic orders is established on the basis of timelessness and placelessness and geographical inclusiveness, it has the ability to be interpreted as architectural solutions in accordance with the context and geographical conditions of each place and in each place. A time in accordance with the conditions and technology is the time to be implemented and implemented.

The rule of morals and Islamic jurisprudence in the relationships and behaviors of a Muslim man makes his living environment dependent on the laws that allow a Muslim man to fulfill his role as a Muslim and his position as the divine caliph above any role and responsibility in the realization of the good life of the Qur'an, which is an example of stability and development. It is human to be a researcher. Based on the rule of human and environmental values and considering the use of valuable human experiences in Islam's view of identity and history, an Islamic place is a place that is full of Islamic spirit and meaning, and its body is a platform for the realization of Muslim behaviors. Housing as the most

important space Human life has always benefited from Islamic jurisprudence and laws, and the structure of the environment in the geography of Muslim settlements has been a reflection and interpretation of the laws resulting from jurisprudence and behaviors emanating from ethics.

References

1. Akhot, Haniyeh (2012). Examining the role of Quranic verses and Shia traditions in the formation of the body of traditional housing; *Shia Studies*, Volume 13(4, 52): 191-234. [In Persian]
2. Alizadeh, Houshmand; Habibi, Kyomarth. (2012). Factors shaping historical Muslim cities, *Iranian Islamic City* (3), 76-71.[In Persian]
3. Aminpour, Ahmed, Madani, Ramin; Hayati, Hamed; Ali Deldadeh, Mohammad. (2014). Recognizing the concepts of housing and residence based on Islamic teachings, *Urban Management*, Volume 14(40), 47-59. [In Persian]
4. Aminzadeh Gohrizi, Behnaz and Naghizadeh, Mohammad. (2001). *Armanshahr, Islam Shahr Adalat*, Page 35 (12), 21-31.[In Persian]
5. Behzad Far, Mustafa. (2007). The identity of the city, a look at the identity of the city of Tehran, *Tehran: Neshar Shahr*. [In Persian]
6. Bilali Scobi, Azita and Rish Sefid Noushabadi, Sajjad (2014). Attention to the cooperative model, Islamic housing strategy. The 4th Iranian Islamic Model of Progress Conference, Tehran. [In Persian]
7. Eksioglu, S, Hatice Beyza Mercan S, Fatma Gozalan, C, (2015). Ethics committees in Turkish universities, *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 174, 2882-2890. <http://dx.doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.01.1024>.
8. Golkar, Korosh. (200). Sustainable urban design on the edge of desert cities, *Fine Arts* (8), 52-43.[In Persian]
9. Great, Esfandiar; Nurai, Homayun. (2015). Measuring the quality of life in the realm of housing in worn-out structures with historical value in the city of Isfahan, *Fine Arts*, period (21), 38-29.[In Persian]
10. Hamzenejad, Mehdi; Sadrian, Zahra. (2013). Principles of home design from an Islamic perspective and contemporary practical patterns; *Researches on Islamic Architecture*, Volume 2(3), 58-76.[In Persian]

11. Hayati, Hamed; Vathiq, Behzad, Madanizadeh, Shiva. (2017). The manifestation of moral components in the architecture of traditional houses in the hot and dry climate of Iran; *Ethics in Science and Technology*, Volume 13(4); 1-7.[In Persian]
12. Hosseini Amin, Sayeda Narges; Seyed Mirzaei, Seyed Mohammad; Hydrangea, legend. (2015). Studying the quality of life and the factors affecting it (case study: Tehrani citizens), welfare and social development planning, *Doh* 7(27), 33-74.[In Persian]
13. Iqbali Nia, Ali; Shohani, Mohammad. (2016). Studying the semantics of improving the quality of family life in the field of housing, a case study: Ilam city, *Armanshahr* (21), 36-42.[In Persian]
14. Khakzand, Mehdi; Aghabozuri, Korosh. (2014). Measuring the quality components of urban space with a comparative comparison of Iranian-Islamic and Western approaches, *Islamic Architecture Research*, 1(3), 131-145.[In Persian]
15. Knowledge, Jaber. (2009). The foundations of formation and principles of physical organization of Islamic cities, *Iranian Islamic City*, (1), 15-31.[In Persian]
16. Marta, J K.M.; Singhapakdi, A; Lee, D-J; Sirgy, M. J; Koonmee, K; Virakul, B, (2013). Perceptions about ethics institutionalization and quality of work life: Thai versus American marketing managers. *Journal of Business Research*, 66(3), 381-389. doi:10.1016/j.jbusres.2011.08.019.
17. Mawafaq, Alireza and Hadavinia, Ali Asghar. (2010). Ethical foundations of consumption from the point of view of the schools of utilitarianism, dutyism and Islam, *Islamic Economy*, Volume 9(36), 36046.[In Persian]
18. Meshkini, Abolfazl; Hamzenejad, Mehdi; Ghasemi, Akram. (2014). Conceptual verification and description of strategies and indicators for the realization of the four principles of mosque-centered, neighborhood-centered, introversion and naturalism in Iranian Islamic city, *Islamic Architecture Research*, 3(8), 18-35.[In Persian]
19. Misbah Yazdi, Mohammad Taghi. (2000). Ethics in the Qur'an (Maa'rif Qur'an 7); Qom: Imam Khomeini Educational and Research Institute. [In Persian]
20. Mohammadi Hamidi, Samia; Ghafari Gilande, Atta. (2018). Investigating the impact of pedestrians in the development of urban tourism (Study case: Shorabil tourism sample area - Ardabil city). *Geography (Regional Planning)*, Volume 10(1-2), 695-713. [In Persian]
21. Morteza, Hisham. (2009). Traditional principles of construction in Islam. Translated by Abolfazl Meshkini and Kiyomarth Habibi, Tehran: Urban Planning and Architecture Study and Research Center of the Ministry of Housing and Urban Development.[In Persian]
22. Motahari, Morteza. (2012). Generalities of Islamic Sciences, Volume II. Words, mysticism, practical wisdom. Tehran: Sadra Publishing.[In Persian]
23. Nadimi, conductor. (1995). The ritual of chivalry and the architecture of architects, pages 21 and 22 (6): 6-21. [In Persian]
24. Naghizadeh, Mohammad. (1999). Qualitative characteristics of desirable housing (the basics of design and its study conditions), Page 31(10), 90-103.[In Persian]
25. Naghizadeh, Mohammad. (2000). Islamic worldview, sustainable development and desert cities of Iran. *Environmental Science*, Volume 27(27), 61-77.[In Persian]
26. Naraghi, Ahmed. (1996). Man and God of Monotheistic Religions, *Winter Humanities Methodology*, Volume 1(13), 27-29.[In Persian]
27. Nazi Dizji; Sajjad, Vafamher, Mohsen; Farmer Qalati, Ahmad Reza. (2010). Ethics in Architecture, *Ethics in Science and Technology*, Volume 5 (3 and 4), 105-114.[In Persian]
28. Nazli A. Mohd Ghazali, Suhaiza Ismail (2013) , "The influence of

- personal attributes and organizational ethics position on accountants' judgments: Malaysian scenario", *Social Responsibility Journal*, 9 (2), 281 – 297.
29. Pashazadeh, Asghar, Yazdani, Mohammad Hassan. (2019). Identifying the key drivers in the resilience of Ardabil city. *Geography (Regional Planning)*, Volume 10(2-1), 111-129.[In Persian]
 30. Qaim Maggi, Parveen Al-Sadat, Pourdihimi, Shahram and Ismail Zarghami (2009). Principles of social sustainability in residential complexes, *Safa; Journal* 20(51): 87-75. [In Persian]
 31. Rish Sefid Noushabadi, Sajjad; Belali Esqui, Azita; Kaynejad, Mohammad Ali. (2014). The unknown area in architecture, the need to investigate human epistemological dimensions in architecture, *Islamic architectural researches*, (6), 56-37.[In Persian]
 32. Sadeghi, Sara; Ekhlasi, Ahmed; Kamelnia, Hamed. (2017). Investigating the role of architectural aesthetics in Iranian houses, case example: historical houses of Mashhad city, *researches on Islamic architecture*. Volume 6 (4), 3-14.[In Persian]
 33. Salehi, Abbas. (2019). Ethical concepts of criteria from the perspective of the Holy Qur'an, *Qur'anic Researches*, Volume 1(69), 29-40.[In Persian]
 34. Sameh, Reza; Akrami, Gholamreza. (2015). Analyzing the evolution of the idea of quality of life in architecture and urban planning, *Hoyt Shahr*, No. (25), 27-40.[In Persian]
 35. Seifian, Mohammad Kazem. (1374). Format and Content in Islamic Architecture, *Fine Arts*(1), 58-56.[In Persian]
 36. Shakoui, Hossein. (1990). Social geography of cities. Tehran: Academic Jihad.[In Persian]
 37. The Holy Quran, translated by Mohammad Mehdi Foladvand, Tehran, Dar al-Qur'an al-Karim, 1418 AH/1376 AH.[In Persian]
 38. Walizadeh Oghani, Mohammad Bagher. (2017). Manifestation of creative legal ideas in the architectural design of traditional Iranian houses, *Urban Management*, 53; 27-44.[In Persian]
 39. Wathiq, Behzad; Pashtunizadeh, Azadeh; Bamanian, Mohammad Reza. (2010). Place and housing from the perspective of Islam, *Interdisciplinary Studies of the Holy Quran*, Volume 1(3), 93-102[In Persian]
 40. Yeliz Gülcan, G, (2015). Discussing the Importance of Teaching Ethics in Education February 2015 *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 174(39), 2622-2625.
 41. Zarghamfard, Muslim; Meshkini, Abolfazl; Pourahmad, Ahmad; Morganti, Beniamino (2018). Verification of decent housing indicators from the perspective of the Islamic school. *Iranian Islamic City Studies Journal*. Period 9. Number 35. 45-33.[In Persian]

انجمن ژئوپلیتیک ایران

فصلنامه جغرافیا (برنامه ریزی منطقه ای)

ویژه نامه، شماره ۲، زمستان ۱۴۰۲

شاپا چاپی: ۶۴۶۲-۲۲۲۸ شاپا الکترونیکی: ۲۱۱۲-۲۷۸۳

Journal Homepage: <https://www.jgeoqeshm.ir/>

مقاله پژوهشی

ارزیابی الگوهای مسکن معاصر از منظر آموزه‌های اسلامی (مطالعه موردی: معماری مسکن اردبیل)

شهرام ستاری فرد: دانشجوی دکتری معماری، واحد اردبیل، دانشگاه آزاد اسلامی، اردبیل، ایران.

مسعود یوسفی تذکر*: استادیار گروه معماری، واحد اردبیل، دانشگاه آزاد اسلامی، اردبیل، ایران.

محمد منان رئیسی: دانشیار گروه معماری، دانشکده فنی، دانشگاه قم، قم، ایران.

اسلام کرمی: استادیار، دانشکده مهندسی معماری و شهرسازی، دانشگاه صنعتی شاهرود، شاهرود، ایران.

چکیده	اطلاعات مقاله
<p>معماری اسلامی ایران به سبب تکیه بر اصول و باورهای معنوی و اخلاق اسلامی مردمان این سرزمین می تواند در تعریف ژرف ساخت های نظری یک معماری اسلامی پیشرو، مناسب برای نیازهای روزآمد مسکن معاصر مورد استفاده و بهره برداری قرار بگیرد؛ لذا بازکاوی آموزه های معنوی پنهان و اخلاق اسلامی در هنر و معماری مسکن گذشته، از اساسی ترین گام ها در این زمینه به شمار می آید. مقاله حاضر با روش توصیفی- تحلیلی بدنبال تعیین راهبردهای طراحی معماری موثر در تقویت مفاهیم اخلاق اسلامی در میان بهره وران مسکن با نگاهی به معماری مسکن معاصر در شهر اردبیل با خاستگاه اسلامی است. گردآوری داده ها با مطالعات پیمایشی و کتابخانه ای حاصل شد. جامعه آماری شامل ساکنین بخش مرکزی (منطقه یک) اردبیل به تعداد نمونه ۳۸۴ نفر با نمونه گیری کوکران می باشد. تجزیه و تحلیل داده ها با روش حداقل مجذور مربع با کمک نرم افزار SmartPLS.3 انجام شد. یافته های تحقیق نشان داد که اصول معماری مسکن باید از نظر عملکردی؛ فرهنگی؛ اقتصادی؛ معنوی؛ زیست محیطی؛ حقوقی؛ روانی؛ و معناگرایی با اخلاق اسلامی انطباق داشته باشد. علاوه براین، بیشترین تأثیر مربوط به سازه روانی و سازه معنوی است. نتایج پژوهش، بصورت راهکارهایی در حوزه قرار گیری بنا در واحد همسایگی، در نحوه هم نشینی توده و فضا، سازمان فضایی و عملکردی و چیدمان، اجزاء و مبلمان و تزیینات ارایه شده است.</p>	<p>شماره صفحات: ۶۳۵-۶۵۲</p> <p>از دستگاه خود برای اسکن و خواندن مقاله به صورت آنلاین استفاده کنید</p> <p>واژه های کلیدی: مسکن اسلامی، معماری اسلامی، اخلاق اسلامی، شهر اردبیل.</p>

استناد: ستاری فرد، شهرام؛ یوسفی تذکر، مسعود؛ منان رئیسی، محمد؛ کرمی، اسلام (۱۴۰۲). ارزیابی الگوهای مسکن معاصر از منظر آموزه های اسلامی (مطالعه موردی: معماری مسکن اردبیل). فصلنامه جغرافیا (برنامه ریزی منطقه ای)، ویژه نامه، شماره ۲، صص ۶۳۵-۶۵۲.

DOI: 10.22034/jgeoq.2023.353136.3797

* Corresponding author: Masoud Yousefi Tazakoar, Email: myousefy56@gmail.com

Copyright © 2024 The Authors. Published by Qeshm Institute. This is an open access article under the CC BY license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

* نویسنده مسئول: مسعود یوسفی تذکر پست الکترونیکی: myousefy56@gmail.com

این مقاله برگرفته از رساله دکتری، شهرام ستاری فرد با عنوان «تحلیل الگوهای مسکن معاصر از منظر اخلاق اسلامی مطالعه موردی معماری مسکن اردبیل» به راهنمایی دکتر مسعود یوسفی تذکر و دکتر محمدمنان رئیسی و مشاوره دکتر اسلام کرمی در دانشگاه آزاد اسلامی واحد اردبیل می باشد.

مقدمه

امروزه نیازهای رفاهی از مسائلی عینی چون خوراک، پوشاک، بهداشت فراتر رفته، ابعاد جدیدی همچون ارتقای جنبه های کیفی زندگی، تأمین اجتماعی و فراهم آوردن شرایط لازم برای مشارکت مردم در سطوح مختلف فرایند توسعه را دربر گرفته است. از آنجایی که همه تلاش های انسان ها در راستای ارتقای کیفیت زندگی و کسب رضایت همه جانبه از آن به عنوان محوری ترین مسئله در امر توسعه و پیشرفت جوامع تعریف می شود، بنابراین شناخت مسائلی که می تواند کیفیت زندگی و سلامت افراد را تحت تأثیر خود قرار دهند، ضروری به نظر می رسد (موفق و هادوی نیا، ۱۳۸۸).

در این میان اخلاق اسلامی شیرازه اصلاح زندگی و پیشرفت جوامع بشری بوده و نجات انسان از بحرانهای معنوی زندگی معاصر در پرتو ترویج اخلاق اسلامی، تحقق خواهد یافت و همچنین، یکی از مولفه های ارتقاء کیفیت زیستی و عامل مهم در ادراک رضایت از زندگی و توسعه کیفی جوامع است. توانمندی توجه به مسایل دنیوی و اخروی و سامان بخشی به حیات انسانی در پرتو حیات طیبه و آرمانی انسان، گواه توجه به ارزش های اخلاقی و مراقبه از آن و نقش آن در جلوگیری از انحطاط جوامع است. با توجه به نقش مهم معماری در علوم دیگر و زمینه های فرهنگی و انسانی و روانشناختی جامعه، معرفت ارزش های وجودی انسان از مولفه های مهم شکل گیری محیط زندگی و زیست انسان و علت کسب آرامش و آسایش در فضای معماری است. با توجه به رابطه نزدیک اخلاق و ارزشها و نقش ابزاری آن در نهادینه سازی و ارزش در اعمال و کردار انسانی، و ریشه داشتن در اندیشه ها و پندار انسانی، رعایت نکات خاص طراحی در خلق فضاهای سکونتی در ارتباط با تاثیرات اخلاقی معماری بر بهره وران مسکن ضروری و موجب ارتقای سطح کیفی زندگی می باشد (نازی دیزجی، ۱۳۸۹). با توجه به چالش تامین مسکن باهویت در فرآیند توسعه و الگوی ساخت و ساز کشور، اصول معماری اسلامی بر رعایت محرمیت، عدم اشراف، و حقوق همسایگی (حیاتی و همکاران، ۱۳۹۹)؛ مطابقت با فرهنگ و اقلیم منطقه (صادقی و همکاران، ۱۳۹۷)؛ و حفظ ارزش ها و اصول اخلاقی حقوقی (ولی زاده اوغانی، ۱۳۹۷) استوار بوده و مستلزم تبیین و واکاوی آموزه های اخلاق اسلامی و چگونگی نهادینه سازی و تدوین ضوابط و مقررات اجرایی در بسترهای اجرایی است.

اگرچه در مطالعات پیشین، مؤلفه هایی برای طراحی مسکن از منظر اسلام، تعیین و تبیین گشته اند، پژوهش های اندکی در بررسی تاثیرات حاصل از اخلاق اسلامی و تحلیل آنها بر کالبد فضایی مسکن معاصر انجام یافته است. بدیهی است، شناخت اصول و قواعد خانه سازی از منظر اخلاق اسلامی راه حلی، برای معماری ناموزون مسکن در شرایط معاصر است که این اصول و قواعد با رجوع به منابع و متون مرجع اسلامی همچون قرآن، احادیث، نهج البلاغه، بحارالانوار و دیگر منابع اسلامی قابل تفسیر و استخراج است (امین پور و همکاران، ۱۳۹۴).

این موضوع در باب معماری مسکن شهرهایی همچون اردبیل که پیوند عمیقی با منظر اخلاق اسلامی دارند و خاستگاه ظهور اسلام و بخصوص تشیع در کشور ایران به شمار می رود از اهمیت بیشتری برخوردار بوده و بهره وران مسکن معاصر در این شهر نیز مستثنی از آن نمی باشند. از این رو ضرورت و اهمیت نوشتار حاضر که درصدد شناسایی مهمترین مؤلفه های تأثیرگذار حاصل از اخلاق اسلامی بر کالبد فضایی مسکن معاصر است، به وضوح مشخص می گردد. پرورش الگوهای معماری همچون مسکن در چهارچوب ارزشهای اخلاقی و نقش آن در ارتقاء کیفیت همزیستی انسان با دیگر انسانها در متن زندگی اجتماعی و نیز سایر ارگانیک های زنده غیرانسانی در محیط، نهادینه کردن اخلاق اسلامی و اثر مثبت آن بر کیفیت زندگی حرفه ای، رشد و تعالی جوامع بشری در گرو توجه به فضیلت های اخلاقی و نهادینه آنها در تعالی جامعه، نهادینه شدن ارزشهای اخلاقی و تحقق قاعده لاضرر و لاضرار و ضرورت فرهنگی در توجه به تعامل نزدیک معماری با هویت، فرهنگ و اعتقادات مردم و تفاوت معیارها و قواعد اخلاقی در یک فرهنگ نسبت به فرهنگ دیگر شناخت و ارتقاء ارزش های اخلاقی بومی از جمله ضرورت هایی است که اهمیت توجه به مسئله مسکن و اخلاق را تبیین می کند.

از منظر روش شناسی، تحقیق حاضر از لحاظ هدف، کاربردی و به لحاظ روش از نوع طرح تحقیق با مدل ساختاری - تفسیری است که به جهت اهمیت بیشتر داده های کیفی به عنوان طرح تحقیق آمیخته اکتشافی محسوب می گردد. بر اساس این روش ابتدا متون و اسناد جمع آوری شده دقیق مطالعه شده و جملات و مفاهیم مهم و در راستای موضوع و سؤال تحقیق از آنها استخراج شد. جامعه آماری گروه شهروندان نیز شامل خانوارهای بهره ور مسکن شامل ساکنین بخش مرکزی (منطقه یک) اردبیل به تعداد

۴۱۰۰۰ خانوار می باشد، که با روش نمونه گیری کوکران ۳۸۴ خانوار به عنوان نمونه جهت توزیع پرسشنامه انتخاب شدند. شاخص های تحقیق با استفاده از مطالعات کتابخانه‌ای بدست آمدند. روایی شاخص ها با نظر جامعه آماری گروه متخصصین و اساتید راهنما و مشاور تایید شد. پایایی شاخص های پرسشنامه بالای ۰/۸ بدست آمد که نشان از پایایی بیشتر سوالات است. برای تجزیه و تحلیل داده ها از روش مدل معادلات ساختاری با استفاده از تکنیک حداقل مجذور مربع با کمک نرم افزار SmartPLS.3 استفاده شد.

پیشینه تحقیق

در ارتباط با موضوع «الگوهای مسکن معاصر از منظر اخلاق اسلامی» تحقیقات خارجی و داخلی متعددی با نگرش های مختلف معماری و رفتاری انجام شده است. تأثیر آن را بر جنبه‌های هویت بخش مسکن شهری و کیفیت زندگی شهروندان مورد بررسی قرار دادند، که در اینجا به ذکر چند مورد بسنده می شود.

جدول ۱. خلاصه تحقیقات داخلی و خارجی در الگوهای مسکن معاصر از منظر اخلاق اسلامی

سال	نگارنده	عنوان	نتیجه گیری
2015	Qian Wang, Wei Zhang, Qin Zhu	هدایت آموزش اخلاق مهندسی به سمت اثربخشی عملی	یکی از دلایل حوادثی که در دنیا اتفاق می افتد ناکافی بودن دانش اخلاق و مسئولیت اجتماعی در بخشی از مهندسان است که فاقد آموزش خوب در اخلاق مهندسی و عوامل اخلاق حرفه‌ای هستند
2015	Nur Yeliz Gülcan	بحث در مورد اهمیت آموزش اخلاق در آموزش و پرورش	اخلاق حرفه‌ای یکی از شاخه‌های مهم اخلاق کاربردی است و چهار اصل اساسی در کدهای اخلاقی وجود دارند که به ترتیب صداقت، محرمت، تضاد منافع و مسئولیت می‌باشند.
2015	Subhan Eksioğlu, Hatice Beyza Mercan Sezer, Fatma Gozalan Cicek	کمیته‌های اخلاق در دانشگاه‌های ترکیه	اخلاق مسئولیت افراد نسبت به خود و نسبت به جامعه است اخلاق مشخص می کند که چه چیزی برای فرد بهترین است و چه چیزی بهترین برای جامعه است.
2013	Janet & Marta	برداشت هایی در مورد سازمان دهی اخلاق و کیفیت اخلاق حرفه‌ای: مدیریت بازاریابی تایلندی در مقابل آمریکایی	نهادینه کردن اخلاق اثر مثبت بر کیفیت زندگی کاری دارد.
2013	Ghazali & Ismail	تأثیر ویژگی های شخصی و اخلاق سازمانی در قضاوت حسابداران مالزی	قضاوت اخلاقی بسیار مهم است چرا که قضاوت هدایت تصمیم، رفتار و عمل به کنش اخلاقی می‌باشد.

سال	نگارنده	عنوان	نتیجه‌گیری
۱۳۹۶	اقبال‌نی و شوهانی	مفهوم شناسی ارتقاء کیفیت زندگی خانوادگی در حوزه مسکن، نمونه موردی: شهر ایلام	افراد جمعیت هدف واقع در شهر ایلام جهت ارتقاء کیفیت زندگی در مجتمع مسکونی خود، معیارهایی از جمله افزایش سطح استاندارد در برخی اندام‌های مسکونی، استفاده از طرح‌های نوین در طراحی، وجود فضای سبز، رنگ‌های متنوع، نورگیری کافی فضاها، فضای متناسب در بین واحدها را در افزایش ارتقاء کیفیت زندگی در مجتمع‌های مسکونی خود مؤثر دانسته‌اند.
۱۳۹۵	زبردست و نورایی	سنجش کیفیت زندگی در قلمرو مسکن در بافت‌های فرسوده واجد ارزش تاریخی شهر اصفهان	کیفیت زندگی در قلمرو مسکن قابل تقسیم به چهار زیرقلمرو شامل کیفیت مسکن، فضای مسکن، امنیت تصرف و تعلق به مسکن می‌باشد.
۱۳۹۵	حسینی امین و دیگران	مطالعه کیفیت زندگی و عوامل مؤثر بر آن	کیفیت زندگی با شادمانی اجتماعی، حمایت اجتماعی و تحصیلات همبستگی معنادار و مثبتی دارد.
۱۳۹۵	سامه و اکرمی	تحلیل تحولات اندیشه کیفیت زندگی در معماری و شهرسازی	سه رویکرد به عنوان اصلی‌ترین پایه‌های مطالعاتی معماری در پژوهش‌های پیرامون کیفیت زندگی هستند که هر یک به نوعی حکایت از میانی تعامل انسان و محیط دارند؛ دسته اول مطالعات در موضوع رابطه انسان و محیط به جنبه‌های عینی (کالبدی و غیرکالبدی (و محسوس) می‌پردازد و به اصالت واقعیات قائل است. دسته دوم رابطه نسان و محیط را در قالب‌های ذهنی مردم (نظام ادراکی و ارزشی ساکنین) دنبال می‌کند و دسته سوم ترکیبی از جنبه‌های عینی و ذهنی را در این رابطه مدنظر دارد.
۱۳۹۴	ریش سفید نوش آبادی، بلالی اسکویی و کی‌نژاد	ساحت مجهول در معماری، لزوم بررسی ابعاد معرفت شناختی انسان در معماری	پرداختن به شناخت صورت و معنا و تعمیم آن به محیط با توجه به شرایط زمانه و فرهنگ را لازمه زندگی ایده آل انسانی است و اگر ابعاد وجودی انسان بررسی شده و باطن جامع افراد، اهداف و رویکردهای انسانی شناخته شود، کلیت مشخص شده طراح را به مسیر صحیح طراحی هدایت می‌کند.
۱۳۹۴	بلالی اسکویی و ریش سفید نوش آبادی	توجه به الگوی مشارکتی، راهبرد مسکن اسلامی	مسکنی که امروزه در حال ساخت می‌باشند بدون بومی سازی رو به توسعه گذاشته‌اند. عدم تطابق این الگوها با معیارهای جامعه حاضر موجب بی توجهی به بستر و تداخل‌هایی در عوامل فرهنگی، اقلیمی، اجتماعی و ... شده است که در نهایت بر هم خوردگی و عدم توازن در پایداری زیستی در بعد مسکن را ایجاد می‌کند.

مبانی نظری

بین معماری و جهان بینی رابطه ای بنیادین وجود دارد. تعالیم و آموزه های یک مکتب بیانگر نوع برداشت و طرز تفکر آن مکتب یعنی جهان بینی آن مکتب هستند و آموزه های اسلام نقش تعیین کننده در معماری دارند (نقی زاده، ۱۳۸۰: ۶۴). بطورعام، علمای اسلام کل تعالیم اسلامی را به سه قسمت دسته بندی کردند:

- عقاید: مسائل و معارفی که نیازمند معرفت و ایمان است. علمی که متصدی این بخش است علم کلام است که در گذشته به آن علم اصول دین و یا علم توحید و صفات هم می گفته‌اند.
- اخلاق: مسائل و دستورهایی که درباره چگونه بودن انسان از نظر صفات روحی و خصلتهای معنوی است. علمی که عهده دار این بخش است علم اخلاق نامیده می شود.

۳ احکام: مسائل مربوط به کار و عمل و اینکه چه کارهایی باید چگونه انجام شود؟ که در حیطة عمل فقه است (مطهری، ۱۳۹۲ الف).

طبق مطالعات پیشین، دین اسلام، معیارها و ضوابط زندگی انسان بویژه در زمینه حفظ محیط و طراحی مسکن براساس ساختارهای محیط طبیعی و آموزه های دینی را ارائه کرده است. بعنوان مثال، بر اساس روایات، معیارهای کلی شهرهای اسلامی عبارتند از: ۱- وحدت ۲- عدالت ۳- سلسله مراتب (حضور محرمیت) ۴- هندسه ۵- کلیات (عواصم معرفتی) ۶- انسان ۷- روانشناسی (آرامش) ۸- برنامه ریزی ساخت (حق جویی و عدالت جویی) ۹- شرافت جغرافیایی (ارزشگذاری فضایی) ۱۰- کارکرد (فضای قدسی) ۱۱- ارگانیکسکونت (همسازی با طبیعت) ۱۲- کالبد (سودمندی) (وثیق و پشتونی زاده، ۱۳۸۹). علاوه بر این، برخی از اندیشمندان اسلامی، در طراحی فضا چند مولفه اصلی تنظیم روابط اجتماعی، وحدت و زیبایی را بیشتر مورد تأکید قرار می دهند (خاکزند و آقاییزگی، ۱۳۹۳). از منظری دیگر، مهمترین و اساسی ترین اصول معماری و شهرسازی ایرانی اسلامی مسجد محوری، درونگرایی، محله محوری و طبیعت گرایی است (مشکینی و همکاران، ۱۳۹۴). دلیل تفاوت معماری و شهرسازی اسلامی از دیگر مکاتب و رویکردها، نحوه تفسیر و تبیین عوامل و مولفه های معماری و طراحی است. منزلت شرع و اخلاق و همه شمولیت رفتاری و کرداری دستورات شرع، اصول سلبی و ایجابی را در طراحی مسکن مطرح کرده است. اصول سلبی طراحی خانه از منظر اسلامی عبارتند از: ۱- اصل نهی اشراف ۲- اصل پرهیز از تشخیص کالبدی ۳- اصل نکوهش ارتفاع زیاد ۴- اعتدال در تزئینات (اصل توصیه به آراستگی خانه ها/ نفی تجمل و تزئینات بیش از حد) و اصول ایجابی طراحی خانه از منظر اسلامی عبارتند از: ۱- اصل رعایت حریم و محرمیت (حریم افراد خارجی/ حریم داخلی خانواده) ۲- اصل توصیه به مهمانپذیری ۳- رعایت وسعت به اندازه (اصل توجه به وسعت خانه/ پرهیز از ساختن بیش از نیاز) (حمزه نژاد و صدریان، ۱۳۹۳).

مفاهیم عام اخلاقی در قرآن به عنوان خیر و شر، نور و ظلمت، حق و باطل، بر و فجور، تقوا، صبر، احسان، عدل و ظلم تعریف گردیده (صالحی، ۱۳۹۹: ۶) و تکامل انسان و عوامل سقوط او را در سه امر هوای نفس، دنیا و شیطان خلاصه شده است (مصباح یزدی، ۱۳۷۸). غرور، آرزوی دراز، گناهکاری، بیشرمی، اصرار بر گناه، غفلت، کراهت، ناخشنودی، حزن (اندوه)، بی اعتمادی، ناسپاسی، جزع (بیتابی) و فسق از مصادیق ردائیل اخلاقی است (نراقی، ۱۳۷۶). ارتباط ردائیل اخلاقی با معماری را می توان با بررسی افعال اخلاقی انسان مختار مشخص کرد؛ افعال اخلاقی دارای یکی از دو مفهوم اطاعت و عصیان هستند و یکی از دو حیث هدایت و ضلالت را واجدند (مصباح یزدی، ۱۳۷۸: ۲۴). به بیانی دیگر، معماری اخلاقی تجلی هدایت است و معماری غیر اخلاقی بروز ضلالت. با توجه به مطالعات انجام یافته، ابعاد مسکن اسلامی و شاخص های پژوهش، در موارد زیر قابل بررسی است:

- ۱. عملکردی:** امکان برقراری رابطه با طبیعت، دسترسی مناسب، ایمنی در برابر حوادث و خطرات، مصون بودن فضاهای داخلی و فعالیتی از دید و مشرفیت بناهای همجوار، تقلیل آلودگی های زیست محیطی، داشتن شرایط آسایش اقلیمی، مرتفع نمودن نیازهای انسانی، مقیاس انسانی و... از موضوعاتی است که در یک مسکن مطلوب از آن انتظار می رود (نقی زاده، ۱۳۷۹). حفاظت از حریم شخصی در برابر دنیای خارج از آن، احترام به حقوق مهمان، احترام به حقوق همسایه، رعایت حریم داخل مسکن، بهداشت، همزیستی مسالمت آمیز با محیط طبیعی، ایمنی، امنیت، عفت و ... مواردی است که در ساخت مسکن با کیفیت اسلامی باید مدنظر قرار گیرد (ضرغام فرد و همکاران، ۱۳۹۸). شاخص های عملکردی مورد بررسی در پژوهش حاضر، سلسله مراتب، تفکیک فضاهای عمومی و خصوصی، امنیت، نور و تهویه مناسب و وضعیت مشرفیت می باشد.
- ۲. فرهنگی:** بزعم دانش (۱۳۸۹)، آنچه امروزه با عنوان بحران و ناهماهنگی در ساختار شهرهای اسلامی است، نتیجه گسست فرهنگی و تزریق مؤلفه های غیر بومی به پیکره فرهنگی جوامع است و تداوم سیر تاریخی و اصیل اولیه، راهبردی است که می تواند در تبلور مجدد مفاهیمی همانند مفهوم شهر اسلامی موثر باشد. همچنین، «نباید ساختمان های شهری و مسکونی به گونه ای مشخص و یا غیرمستقیم اشاره به تقلید از مشرکان و غیرمسلمانان باشد» (اخوت و دیگران، ۱۳۸۹، ۲۶۲). شاخص های فرهنگی مورد بررسی در پژوهش حاضر، درونگرایی، تعامل اجتماعی، تکریم مهمان می باشد.
- ۳. اقتصادی:** در بهره گیری از طبیعت و مواهب آن، طبیعت به عنوان حقوق دیگر انسان ها امانتی است که خیانت در آن سبب هلاک و نابودی و تخریب زیست محیط دیگرانسان هاست. ترویج نگرش نادرست به طبیعت و در نتیجه اتخاذ روش های

ناصحیح، اسرافگر و نامتعادل در بهره‌گیری از منابع طبیعی، و غفلت از قانونمندی‌های عادلانه حاکم بر عالم هستی و رابطه اجزاء و عناصر جهان با یکدیگر موضوعی است که سبب بر هم خوردن تعادل طبیعی شده و محیط را برای ادامه حیات مناسب انسان نامساعد کرده است (نقی زاده و امین زاده، ۱۳۸۱، ۳۰). شاخص‌های اقتصادی پژوهش حاضر، شامل پرهیز از اسراف و طراحی کاربردی و بهینه فضاها می‌باشد.

۴. **معنوی:** بزعم سیفیان (۱۳۷۴)، احصاء ویژگی‌های زندگی اسلامی که به معماری اسلامی ارتباط پیدا می‌کند، مانند چگونگی محل سکونت، محل عبادت و تجارت ضروری است؛ چون اسلام برای زندگی سخن بسیار دارد و باید جهات عمده را که مورد سفارش و یا تأیید است، شناخته و سپس ایده‌های طراحی را برای ایجاد فضاهای مورد نیاز بر آنها استوار کرد. ندیمی (۱۳۷۵)، به ضرورت توجه به ارزش‌های اسلامی و جهان‌بینی اسلامی در معماری و شهرسازی تأکید داشته و توجه به آن را دوران گم‌گشتگی گوهر وجود انسانی موثر دانسته است. شاخص‌های معنوی پژوهش حاضر، شامل ادراک نمادین و فضای عبادت و بندگی است.

۵. **زیست محیطی:** در شهرهای اسلامی، معماران مسلمان، اثرات خشونت بار آب و هوایی را با طرح‌های معماری تعدیل کرده اند. سقف پوشیده بازارها، حیات بزرگ و پردرخت مساجد و خانه‌ها، آبنماها و حوض بزرگ خانه‌ها، بازی نور و آب و دیوارهای گلی و بلند واحدهای مسکونی و ایوان خانه‌ها همه در جهت جلوگیری از شرایط نامساعد آب و هوایی و زیباسازی و سالم سازی محیط زیست شهری صورت گرفته است (شکویی، ۱۹۳، ۱۳۶۹). از نظر گلکار (۱۳۷۹)، در شهرهای سنتی ایرانی، فرم ساختمان‌ها همساز با اقلیم است که به مفهوم کاستن از مصرف انرژی برای تامین گرمایش و سرمایش فضای معماری است. شاخص‌های زیست محیطی در پژوهش حاضر شامل عدم آلودگی محیط زیست و معماری همساز با اقلیم است.

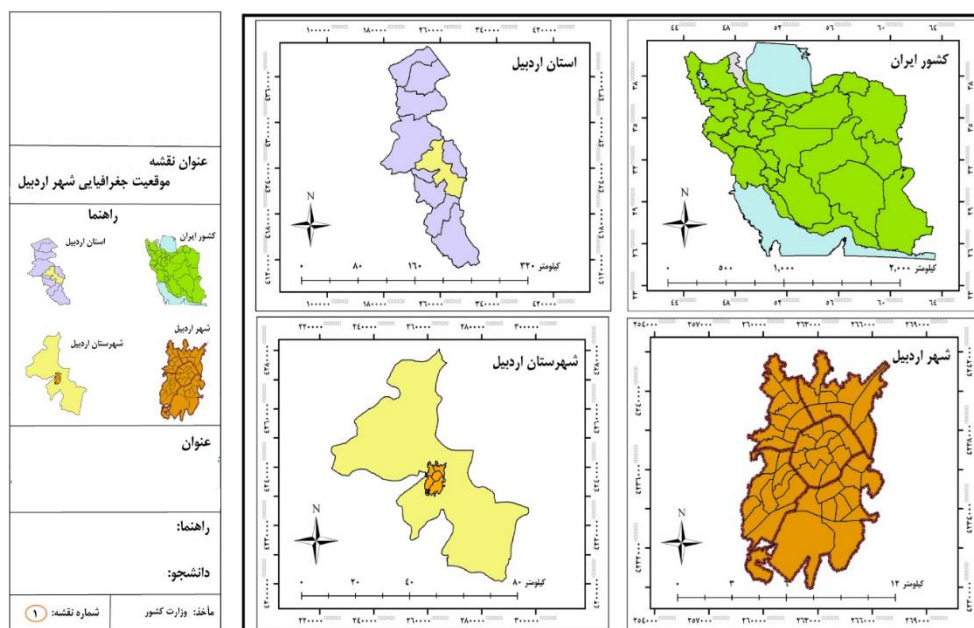
۶. **حقوقی:** دین اسلام بیشتر از ایمان معنوی به عنوان شیوه زندگی شناخته شده است و نحوه شکل‌گیری اصول طراحی شهری سنتی اسلامی عمدتاً به ارزش‌ها و اعتقادهای فرهنگی اسلام وابسته است که قاعداً در ماهیت احکام اسلامی ریشه داشته و کلیه جنبه‌های زندگی مسلمانان را تحت‌الشعاع قرار داده است (علیزاده و حبیبی، ۱۳۹۰). شاخص‌های بخش حقوقی در پژوهش حاضر، شامل حق همسایه و حس عدالت است.

۷. **روانی:** فراهم آوردن امکاناتی در زمینه تهیه مسکن، تامین شرایط مناسب و ایمنی حرکت در معابر و فضاهای عمومی شهر، دسترسی عادلانه و آسان به مکان‌های پاسخگو به نیازهای فوری و دایمی آنها و به نحو اجمال فراهم آوردن توانان امکاناتی برای تامین نیازهای روانی و مادی افراد است (امین زاده و نقی زاده، ۱۳۸۱، ۲۹). شاخص‌های روانی در پژوهش حاضر، حس مکان و پندآموزی می‌باشد.

۸. **معناگرایی:** بزعم بهزادفر (۱۳۸۷، ۴۶)، «برخورد مدرنیسم با شهرهای اسلامی نباید با همان انگاره‌های غربی باشد. شهر اسلامی ضمن بهره‌مند شدن از مزایای شهر مدرن، با حفظ هویت و روحیه اسلامی و میراث فرهنگی غنی در بستر زمان به مسیر خود ادامه دهد. «اکثر مفاهیم مدرن اجتماعی و تکنولوژیکی متداول در کشورهای اسلامی از غرب آمده و ریشه در «اصول غیر اسلامی» دارد. برخی از این مفاهیم در تامین نیازهای جوامع مسلمین از لحاظ اجتماعی مشکل ساز بوده‌اند (مرتضی، ۱۳۸۷، ۱۷۸). شاخص‌های معناگرایی در پژوهش حاضر، نظم هندسی، حضور عناصر طبیعی، پرهیز از تزئینات تجملی و نظم هندسی می‌باشد.

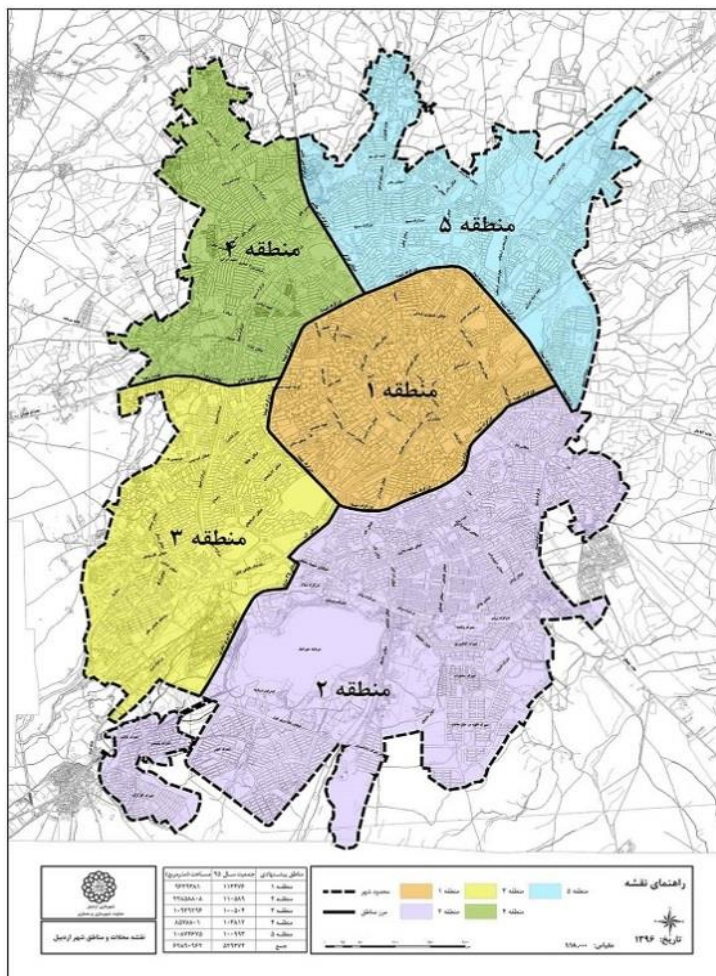
محدوده مورد مطالعه

شهر اردبیل در ۳۸ درجه و ۱۵ دقیقه عرض شمالی و ۳۸ درجه و ۱۷ دقیقه طول جغرافیایی قرار گرفته و ارتفاع آن از سطح دریاهای آزاد ۱۳۴۵ متر است (محمدی حمیدی و غفاری گیلانده، ۱۳۹۸). و همچنین این شهر در میان کوه‌های تالش و سبلان جای گرفته است (صادقی و همکاران، ۱۳۹۹). در اردبیل زمستانها سرد و تابستان‌هایش معتدل می باشد. جمعیت شهر اردبیل مطابق سرشماری سال ۱۳۹۵ جمعیت ۵۶۴۴۷۴ نفر می باشد. براساس طرح جامع شهر اردبیل دارای ۴ منطقه، ۴۴ ناحیه و ۱۹۷ محله می باشد و هر کدام دارای مشخصات کالبدی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی خاص خود را دارد (پاشازاده و یزدانی، ۱۳۹۹). شکل ۱، موقعیت جغرافیایی اردبیل را نشان می دهد.

شکل ۱. موقعیت جغرافیایی شهر اردبیل

در این بین بخش مرکزی اردبیل به دلیل انطباق ویژگی‌هایی چون ، بافت تاریخی و با ارزش، هسته اولیه شهر و همینطور بافت فرسوده از شرایط خاصی برخوردار است. چراکه هر شهری در بدو شکل گیری دارای بافت و سازمان شهری مشخصی است که این بافت و سازمان شهری در رابطه با نوع عملکرد اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی، اکولوژی شهری، موقعیت جغرافیایی و عوامل طبیعی بوجود آمده است. بافت مرکزی اردبیل از کوچه‌های پیچ در پیچ و باریک تشکیل شده و شامل محله‌های قدیم شکل گرفته در اطراف بازار است در این بافت قطعات تفکیکی به‌طور نامنظم و به تبعیت از عوارض طبیعی زمین و حد مالکیت‌ها شکل گرفته است. فرم ساخت‌وسازها بسیار متنوع است. هر محله دارای مرکزی است که تکیه، مسجد یا حسینیه‌ای اکثراً به همان نام در کنار میدان مرکزی دارد. میادین فوق با یک محور اصلی سراسری به هم متصل شده‌اند. کوچه‌های متعددی از این محور منشعب شده و دسترسی واحدهای مسکونی واقع در دل بافت را تأمین می کند. شکل ۲، موقعیت جغرافیایی بافت مرکزی را نمایش داده است.

شکل ۲. موقعیت جغرافیایی بخش مرکزی (منطقه یک) اردبیل. (ماخذ: شهرداری اردبیل)

یافته‌های تحقیق

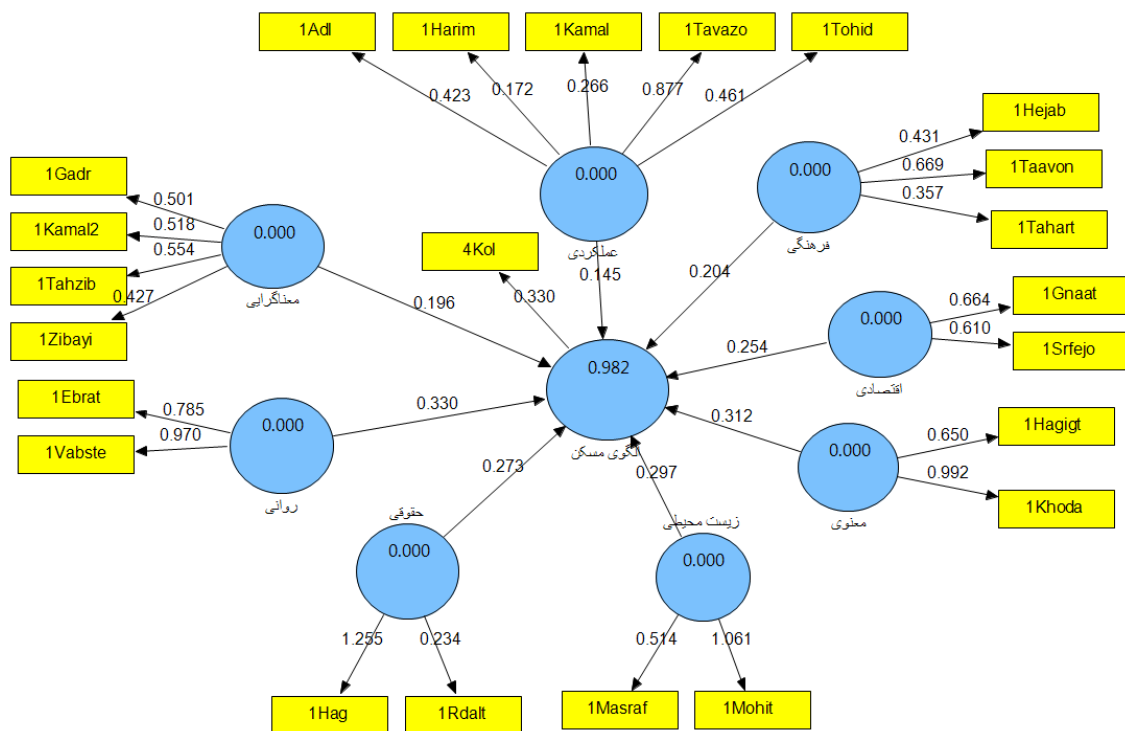
بررسی اعتبار متمایز معیارها: برای برآورد اعتبار متمایز (واگرا) مدل، از روش ماتریس استفاده شد. طبق این معیار جذر شاخص AVE، یک متغیر پنهان باید بیشتر از همبستگی آن متغیر پنهان با متغیرهای پنهان دیگر باشد، این امر نشانگر آن است که همبستگی آن متغیر پنهان، با مشاهده پذیرهای خود بیشتر از همبستگی اش با متغیرهای دیگر است. همانگونه که در جدول ۲ مشاهده می شود، براساس نتایج ماتریس الگوهای مسکن معاصر از منظر اخلاق اسلامی، مقادیر جذر AVE، برای تمامی متغیرهای پنهان (ابعاد) که در خانه های موجود در قطر اصلی ماتریس قرار دارند، از مقدار همبستگی میان آنها که در خانه های زیرین و راست قطر اصلی قرار گرفته اند، بیشتر می باشد؛ بنابراین می توان اذعان نمود که متغیرهای مکنون در مدل حاضر، تعامل بیشتری با مشاهده پذیرهای خود دارند تا با سازه های دیگر، به عبارتی، اعتبار واگرایی مدل در حد مناسبی بوده و مورد تأیید می باشد.

جدول ۲. ماتریس سنجش روایی اعتبار متمایز(واگرا)

اخلاق اسلامی	عملکردی	فرهنگی	اقتصادی	معنوی	زیست محیطی	حقوقی	روانی	معناگرایی
۱								
اخلاق اسلامی	۱							
عملکردی	۰/۵۴۰	۱						
فرهنگی	۰/۵۱۳	۰/۱۸۰	۱					
اقتصادی	۰/۴۳۶	۰/۲۳۴	۰/۱۴۶	۱				
معنوی	۰/۴۴۷	۰/۱۴۷	۰/۱۳۹	۰/۰۲۰	۱			
زیست محیطی	۰/۴۶۶	۰/۱۱۸	۰/۲۱۰	۰/۰۴۹	۰/۱۰۶	۱		
حقوقی	۰/۴۵۷	۰/۲۹۸	۰/۰۹۶	۰/۰۵۶	۰/۰۴۵	۰/۱۰۷	۱	
روانی	۰/۵۶۰	۰/۱۹۸	۰/۲۷۴	۰/۰۹۴	۰/۰۲۷	۰/۰۷۳	۰/۱۳۴	۱
معناگرایی	۰/۵۱۵	۰/۳۶۴	۰/۱۲۱	۰/۲۶۱	۰/۱۳۹	۰/۰۵۴	۰/۰۸۹	۰/۲۷۹

ماخذ: مطالعات آماری پژوهش

با توجه بر ابعاد و شاخصه‌های هشت‌گانه پژوهش و عوامل مؤثر بر آن، اقدام به تعیین میزان تبیین و پیش‌بینی‌کنندگی الگوهای مسکن معاصر از منظر اخلاق اسلامی تحت تأثیر روابط علی بین مؤلفه‌های هشت‌گانه شده است. در این تحقیق «الگوهای مسکن معاصر از منظر اخلاق اسلامی» متغیر وابسته و اثرات مؤلفه‌های هشت‌گانه در قالب شیوه طراحی و معماری مسکن شهری به‌عنوان متغیر مستقل در نظر گرفته شد. برای بررسی معنی‌دار بودن رابطه میان ابعاد مختلف با متغیر مؤلفه ای الگوهای مسکن از منظر اخلاق اسلامی از یک‌سو و از سویی دیگر، رابطه بین سازه‌های مربوط به هریک از ابعاد هشت‌گانه با خود بعد مورد نظر استفاده گردید (شکل ۲ و جدول ۶). بر مبنای یافته‌های ادبیات نظری، سازه‌های مؤثر بر «الگوهای مسکن معاصر از منظر اخلاق اسلامی» شامل عملکردی؛ فرهنگی؛ اقتصادی؛ معنوی؛ زیست محیطی؛ حقوقی؛ روانی؛ و معناگرایی می‌باشد، با توجه به محاسبات صورت‌گرفته، نتایج تحلیل مسیر نشان می‌دهد که تمامی روابط معنی‌دار هستند. در این رابطه، بیشترین تأثیر مربوط به سازه روانی با ضریب تأثیر ۰/۳۳۰ و سطح معنی‌داری ۰/۰۰۰ و سازه معنوی با ضریب ۰/۳۱۲ و سطح معنی‌داری ۰/۰۰۰ است. در نتیجه برای دستیابی به یک مکانسیم منسجم در ارائه «الگوهای مسکن معاصر براساس سازوکار اخلاق اسلامی»، نیازمند تقویت زیرساخت‌های روحی-روانی از قبیل تقویت حس تعلق مکانی و روحیه پندآموزی و خدامحوری و اطاعت از فرامین الهی و ظرفیت حقیقت‌جویی در تمامی ابعاد زندگی بویژه در طراحی و ساخت مسکن هستیم. در نهایت میزان ضریب واریانس ۰/۹۸۲ است. این عامل نشان می‌دهد که مدل مذکور به‌خوبی روابط علی بین سازه‌های متغیر و پنهان را نشان داده است (شکل ۳).

شکل ۳. روابط علی بین متغیرهای پنهان و آشکار در مدل معادلات ساختاری با Smart PLS

یافته های جدول ۳ به منظور تکمیل یافته‌های شکل ۴ می‌باشد. طبق محاسبات برای تمامی سازه‌ها در حد متوسط است؛ لذا نشان می‌دهد که روابط بین سازه‌های مؤثر بر الگوهای مسکن معاصر براساس سازوکار اخلاق اسلامی» در حد قابل قبولی قرار دارند. در این میان، ضریب اثرگذاری معنوی با آماره $t = 3/556$ و اقتصادی با آماره $t = 3/455$ بیشتر از دیگر شاخص‌ها است.

جدول ۳. بارهای عاملی و ضرایب مسیر تاثیر کلی سازه‌های تحقیق با مدل معادلات ساختاری

شاخص	ضرایب مسیر	مقادیر متغیر پنهان	قابلیت اطمینان ترکیبی	بررسی فرضیه
عملکردی	(۰۰۰)۰/۱۴۵	۳/۲۵۱	۰/۵۶۴	تایید
فرهنگی	(۰۰۰)۰/۲۰۳	۳/۲۶۱	۰/۴۸۶	تایید
اقتصادی	(۰۰۰)۰/۲۵۴	۳/۴۵۵	۰/۵۷۸	تایید
معنوی	(۰۰۰)۰/۳۱۲	۳/۵۶۶	۰/۸۱۹	تایید
زیست محیطی	(۰۰۰)۰/۲۹۶	۳/۱۰۵	۰/۸۰۳	تایید
حقوقی	(۰۰۰)۰/۲۷۳	۳/۲۷۱	۰/۸۵۶	تایید
روانی	(۰۰۰)۰/۳۳۰	۲/۸۳۸	۰/۸۷۴	تایید
معناگرایی	(۰۰۰)۰/۱۹۶	۳/۲۷۹	۰/۵۷۲	تایید

ماخذ: مطالعات آماری پژوهش

نتیجه‌گیری

با نظر به جامعیت اخلاقی دین اسلام در ارتباط انسان با اجزای هستی، کردار انسان مسلمان و قرارگاه رفتاری محیط‌های انسانساخت ارتباط تنگاتنگی با یکدیگر دارند. بدیهی است راهکارهای طراحی محیط مستخرج از اصول و احکام اسلامی از آن جهت که اساس دستورات اسلامی بر پایه بی‌زمانی و بی‌مکانی و همه‌شمولیت جغرافیایی برقرار است، قابلیت تفسیر بصورت راهکارهای معماری منطبق با زمینه و شرایط جغرافیایی هر محل را داشته و در هر زمانی منطبق با شرایط و تکنولوژی زمان قابل اجرا و پیاده‌سازی است. حاکمیت اخلاق و فقه اسلامی در روابط و رفتارهای انسان مسلمان محیط سکونت وی را معلول قوانینی می‌کند که انسان مسلمان بتواند به نقش مسلمانی خود پرداخته و جایگاه خلیفه الهی خود را بیش از هر نقش و مسیولیتی در

تحقق حیات طیبه قرآنی که مصداق پایداری و توسعه انسانی است محقق کند. بر پایه حاکمیت ارزشهای انسانی و زیست محیطی و نظر به بهره‌گیری از تجارب ارزشمند انسانی در نگاه اسلام به هویت و تاریخ، مکان اسلامی مکانی است که سرشار از روح و معنای اسلامی بوده و کالبد آن بستر ساز تحقق رفتارهای مسلمانی باشد. مسکن بعنوان مهمترین فضای زیست انسانی همواره از فقه و قوانین اسلامی بهره‌مند بوده و ساختار محیط در جغرافیای سکونت مسلمانان بازتاب و تفسیر قوانین منتج از فقه و رفتارهای منبعث از اخلاق بوده است. در این رابطه، بررسی یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که اصول معماری مسکن باید از نظر عملکردی؛ فرهنگی؛ اقتصادی؛ معنوی؛ زیست محیطی؛ حقوقی؛ روانی؛ و معناگرایی با مبانی و تعالیم اخلاق اسلامی انطباق داشته باشد. طبق بررسی‌های آماری، ضریب واریانس مولفه‌های مستقل و وابسته برابر ۰/۹۸۲ است. این امر نشان می‌دهد که شاخص‌های هشتگانه، روابط علی موثری با الگوی معماری مسکن براساس اخلاق اسلامی در بخش مرکزی شهر اردبیل دارد. در این میان، بیشترین تأثیر مربوط به سازه روانی با ضریب تأثیر ۰/۳۳۰ و سازه معنوی با ضریب ۰/۳۱۲ است. در نتیجه برای دستیابی به یک مکانسیم منسجم در ارائه «الگوهای مسکن معاصر براساس سازوکار اخلاق اسلامی»، نیازمند تقویت زیرساخت‌های روحی-روانی از قبیل تقویت حس تعلق مکانی و روحیه پندآموزی و خدامحوری و اطاعت از فرامین الهی و ظرفیت حقیقت‌جویی در تمامی ابعاد زندگی بویژه در طراحی و ساخت مسکن هستیم. با عنایت به موارد یاد شده، نتایج حاصل از پژوهش، مطابق جدول (۴) در قالب راهبردهای طراحی مسکن بر پایه آموزه‌های اسلامی ارائه می‌گردد.

جدول ۴. راهبردهای طراحی مسکن بر اساس آموزه‌های اسلامی. ماخذ: نگارندگان

ابعاد	راهبردهای طراحی
قرار گیری بنا در واحد همسایگی	رعایت اصل سازگاری در همنشینی کاربریهای همجوار با مسکن. محوریت مفهوم اجتماعی کوچه در تفکیک و همجواری رعایت اصل محرمیت دیداری در همجواری واحدهای زیستی
همنشینی توده و فضا	عدم انسداد مسیر نور و هوا به واحدهای مسکونی از طریق ارتفاع و تراکم واحدهای همجوار تناسب انسانی فضای باز و بهره‌گیری از طبیعت در سطوح مختلف چیدمان لایه‌های عملکردی- فضایی بهره‌گیری از اصل محصوریت در تشکیل توده و فضا بهره‌گیری از گونه‌های مختلف فضای باز و نیمه باز در حفظ محرمیت و بهره‌وری فضا به نفع بانوان قابلیت توسعه قابلیت چندخانوار و تحقق خانه‌های چندنسلی
سازمان فضایی و عملکردی	رعایت حریم دیداری و شنیداری توجه به محوریت اجتماع پذیری و پرهیز از خلق فضاهای فرد محور توجه به تفکیک فضاهای عمومی، نیمه عمومی و خصوصی توجه به اصل مقیاس و تناسب توجه به اصل انعطاف پذیری فضا بهره‌گیری از شرایط آسایش در فضاها قابلیت نظارت به فضاهای بازی کودکان تفکیک فضاهای تمیز از فضاهای کثیف
تزئینات	پرهیز از استفاده از مصالح مضر یا تهدید کننده سلامت زیستی انسان قابلیت عملکردی و کارکرد معمارانه تزئینات توجه به ساحت‌های حیات انسانی در تزئینات و آموزش روحی و معنوی انسان (معنی خوب زیبایی) بهره‌گیری از قابلیت‌های مختلف مصالح در نقش‌انگیزی بوم‌آوردی و طبیعت‌گرایی در تزئینات توجه به هویت محلی در تزئینات معماری کهن منطقه
اجزاء و مبلمان	توجه به اصل تنوع عملکردی مبلمان توجه به اصل تغییر پذیری ابعادی و عملکردی در مبلمان توجه به اصل تطبیق پذیری رفتاری در طراحی مبلمان بهره‌گیری معمارانه از عناصر سازه‌ای کاهش توده و افزایش فضا چندگانگی عملکردی عناصر و اجزاء

منابع

۱. اخوت، هانیه (۱۳۹۲). بررسی نقش آیات قران و احادیث شیعه در شکل‌گیری کالبد مسکن سنتی؛ شیعه‌شناسی، دوره ۱۳(۴)، ۵۲: ۱۹۱-۲۳۴.
۲. اقبالی‌نیا، علی؛ شوهانی، محمد. (۱۳۹۶). بررسی مفهومی‌شناسی ارتقاء کیفیت زندگی خانوادگی در حوزه مسکن نمونه موردی: شهر ایلام، آرمانشهر (۲۱)، ۳۶-۴۲.
۳. امین پور، احمد، مدنی، رامین؛ حیاتی، حامد؛ علی دلداده، محمد. (۱۳۹۴). بازشناسی مفاهیم مسکن و سکونت بر اساس آموزه‌های اسلامی، مدیریت شهری، دوره ۱۴(۴۰)، ۴۷-۵۹.
۴. امین زاده گوهریزی، بهناز و نقی زاده، محمد. (۱۳۸۱). آرمانشهر، اسلام شهر عدالت، صفه ۳۵ (۱۲)، ۲۱-۳۱.
۵. بلالی اسکویی، آریتا و ریش سفید نوش آبادی، سجاد (۱۳۹۴). توجه به الگوی مشارکتی، راهبرد مسکن اسلامی. چهارمین کنفرانس الگوی ایرانی اسلامی پیشرفت، تهران.
۶. بهزاد فر، مصطفی. (۱۳۸۷). هویت شهر نگاهی به هویت شهر تهران، تهران: نشر شهر.
۷. پاشازاده، اصغر، یزدانی، محمدحسن. (۱۳۹۹). شناسایی پیشران‌های کلیدی در تاب‌آوری شهر اردبیل. جغرافیا (برنامه ریزی منطقه ای)، دوره ۱۰(۱-۲)، ۱۱۱-۱۲۹.
۸. حسینی امین، سیده نرگس؛ سید میرزایی، سید محمد؛ ادیسی، افسانه. (۱۳۹۵). مطالعه کیفیت زندگی و عوامل مؤثر بر آن (مورد مطالعه: شهروندان تهرانی)، برنامه ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، دوه (۲۷)، ۳۳ تا ۷۴.
۹. حمزه نژاد، مهدی؛ صدریان، زهرا. (۱۳۹۳). اصول طراحی خانه از منظر اسلامی و الگوهای کاربردی معاصر؛ پژوهش‌های معماری اسلامی، دوره ۲(۳)، ۷۶-۵۸.
۱۰. حیاتی، حامد؛ وثیق، بهزاد؛ مدنی زاده، شیوا. (۱۳۹۷). تجلی مؤلفه‌های اخلاقی در معماری خانه‌های سنتی اقلیم گرم و خشک ایران؛ اخلاق در علوم و فناوری، دوره ۱۳(۴)، ۱-۷.
۱۱. خاکزند، مهدی؛ آقابرگی، کوروش. (۱۳۹۳). سنجش مؤلفه‌های کیفیت فضای شهری با مقایسه تطبیقی رویکرد ایرانی - اسلامی و غربی، پژوهش‌های معماری اسلامی، (۳)، ۱۳۱-۱۴۵.
۱۲. دانش، جابر. (۱۳۸۹). مبانی شکل‌گیری و اصول سازمان‌یابی کالبدی شهرهای اسلامی، شهر ایرانی اسلامی، (۱)، ۳۱-۱۵.
۱۳. ریش سفید نوش آبادی، سجاد؛ بلالی اسکویی، آریتا؛ کی نژاد، محمد علی. (۱۳۹۴). ساحت مجهول در معماری، لزوم بررسی ابعاد معرفت‌شناختی انسان در معماری، پژوهش‌های معماری اسلامی، (۶)، ۵۶-۳۷.
۱۴. زبردست، اسفندیار؛ نورایی، همایون. (۱۳۹۵). سنجش کیفیت زندگی در قلمرو مسکن در بافت‌های فرسوده واجد ارزش تاریخی شهر اصفهان، هنرهای زیبا، دوره (۲۱)، ۳۸-۲۹.
۱۵. سامه، رضا؛ اکرمی، غلامرضا. (۱۳۹۵). تحلیل تحولات اندیشه کیفیت زندگی در معماری و شهرسازی، هویت شهر، شماره (۲۵)، ۴۰-۲۷.
۱۶. سیفیان، محمد کاظم. (۱۳۷۴). قالب و محتوا در معماری اسلامی، هنرهای زیبا (۱)، ۵۸-۵۶.
۱۷. شکویی، حسین. (۱۳۶۹). جغرافیای اجتماعی شهرها. تهران: جهاد دانشگاهی.
۱۸. صادقی، سارا؛ اخلاصی، احمد؛ کامل‌نیا، حامد. (۱۳۹۷). بررسی نقش زیبایی‌شناسی معماری در خانه‌های ایرانی، نمونه موردی: خانه‌های تاریخی شهر مشهد، پژوهش‌های معماری اسلامی. دوره ۶(۴)، ۱۴-۳.
۱۹. صالحی، عباس. (۱۳۹۹). مفاهیم اخلاقی معیار از منظر قرآن کریم، پژوهش‌های قرآنی، دوره ۱(۶۹)، ۲۹-۴۰.
۲۰. ضرغام‌فرد، مسلم؛ مشکینی، ابوالفضل؛ پوراحمد، احمد؛ مورگانی، بنیامینو (۱۳۹۸). تدقیق نماگرهای مسکن شایسته از دیدگاه مکتب اسلام. نشریه مطالعات شهر ایرانی اسلامی. دوره ۹. شماره ۳۵. ۳۳-۴۵.
۲۱. علیزاده، هوشمند؛ حبیبی، کیومرث. (۱۳۹۰). عوامل شکل‌دهنده شهرهای تاریخی مسلمانان، شهر ایرانی اسلامی (۳)، ۷۶-۷۱.
۲۲. قرآن کریم، ترجمه محمد مهدی فولادوند، تهران، دارالقرآن الکریم، ۱۴۱۸ق/۱۳۷۶ش.
۲۳. گلکار، کوروش. (۱۳۷۹). طراحی شهری پایدار در حاشیه شهرهای کویر، هنرهای زیبا (۸)، ۵۲-۴۳.
۲۴. محمدی حمیدی، سمیه؛ غفاری گیلانده، عطا. (۱۳۹۸). بررسی تاثیر پیاده راه در توسعه گردشگری شهری (مورد مطالعه: منطقه نمونه گردشگری شورابیل - شهر اردبیل). جغرافیا (برنامه ریزی منطقه ای)، دوره ۱۰(۲-۱)، ۶۹۵-۷۱۳.

۲۵. مرتضی، هشام. (۱۳۸۷). اصول سنتی ساخت و ساز در اسلام. ترجمه ابوالفضل مشکینی و کیومرث حبیبی، تهران: مرکز مطالعاتی و تحقیقاتی شهرسازی و معماری وزارت مسکن و شهرسازی.
۲۶. مشکینی، ابوالفضل؛ حمزه نژاد، مهدی؛ قاسمی، اکرم. (۱۳۹۴). تدقیق مفهومی و تشریح راهکارها و شاخصهای تحقق سنجی چهار اصل مسجدمحوری، محله محوری، درونگرایی و طبیعتگرایی در شهر ایرانی اسلامی، پژوهشهای معماری اسلامی، ۳(۸)، ۱۸-۳۵.
۲۷. مصباح یزدی، محمدتقی. (۱۳۷۸). اخلاق در قرآن (معارف قرآن ۷)؛ قم: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی(ره).
۲۸. مطهری، مرتضی. (۱۳۹۲). کلیات علوم اسلامی جلد دوم. کلام، عرفان، حکمت عملی. تهران: نشر صدرا.
۲۹. موفق، علیرضا و هادوی نیا، علی اصغر. (۱۳۸۸). مبانی اخلاقی مصرف از دیدگاه مکاتب سودگرایی، وظیفه گرایی و اسلام، اقتصاد اسلامی، دوره ۹(۳۶)، ۳۶۰-۳۶۶.
۳۰. نازی دیزجی؛ سجاده، وفامهر، محسن؛ کشتکار قلاتی، احمدرضا. (۱۳۸۹). اخلاق در معماری، اخلاق در علوم و فناوری، دوره ۵ (۳ و ۴)، ۱۰۵-۱۱۴.
۳۱. ندیمی، هادی. (۱۳۷۵). آیین جوانمردی و طریقت معماران، صفه ۲۱ و ۲۲ (۶): ۲۱-۶.
۳۲. نراقی، احمد. (۱۳۷۶). انسان و خدای ادیان توحیدی، روش شناسی علوم انسانی زمستان، دوره ۱(۱۳)، ۲۷-۲۹.
۳۳. نقی زاده، محمد. (۱۳۷۹). ویژگی‌های کیفی مسکن مطلوب (مبانی طراحی و شرایط تحصیل آن)، صفه ۳۱(۱۰)، ۱۰۳-۹۰.
۳۴. نقی زاده، محمد. (۱۳۸۰). جهان بینی اسلامی، توسعه پایدار و شهرهای بیابانی ایران. محیط شناسی، دوره ۲۷(۲۷)، ۶۱-۷۷.
۳۵. وثیق، بهزاد؛ پشتونی زاده، آزاده؛ بمانیان، محمد رضا. (۱۳۸۸). مکان و مسکن از منظر اسلام، پژوهشهای میان رشته‌ای قرآن کریم، دوره ۱(۳)، ۹۳-۱۰۲.
۳۶. ولی زاده اوغانی، محمدباقر. (۱۳۹۷). نمود اندیشه‌های حقوقی خلاق در طرح معماری خانه‌های سنتی ایران، مدیریت شهری، ۵۳: ۲۷-۴۴.
37. Eksioglu, S, Hatice Beyza Mercan S, Fatma Gozalan, C, (2015). Ethics committees in Turkish universities, *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 174, 2882-2890. <http://dx.doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.01.1024>.
38. Marta, J K.M.; Singhapakdi, A; Lee, D-J; Sirgy, M. J; Koonmee, K; Virakul, B, (2013). Perceptions about ethics institutionalization and quality of work life: Thai versus American marketing managers. *Journal of Business Research*, 66(3), 381-389. doi:10.1016/j.jbusres.2011.08.019.
39. Nazli A. Mohd Ghazali, Suhaiza Ismail (2013) , "The influence of personal attributes and organizational ethics position on accountants' judgments: Malaysian scenario", *Social Responsibility Journal*, 9 (2), 281 – 297.
40. Qian Wang , Wei Zhang , Qin Zhu.(2015). Directing engineering ethics training toward practical effectiveness. *Technology in Society*.(43).65-68.
41. Yeliz Gülcan, G, (2015). Discussing the Importance of Teaching Ethics in Education February 2015 *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 174(39), 2622-2625.